

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

Горло Наталя Віталіївна

Мілітарний складник у політичній культурі українського суспільства в умовах російсько-української війни

УДК 32:316.72(=161.2):355.015
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-3.18>

Горло Наталя Віталіївна
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
Запорізького національного
університету
вул. Університетська, 66, Запоріжжя,
Україна
ORCID: 0000-0003-0872-9333

У період російсько-української війни відбувається трансформація політичної культури українського суспільства і посилення у ній мілітарного складника. Саме через призму війни українці почали переосмислювати політичні процеси і визначати модель своєї поведінки. Мета статті полягає у вивченні мілітарного складника у політичній культурі українців, а саме аналізі політичної свідомості та політичної поведінки, які детермінуються категорією «війна» та супутніми процесами (мілітаризм, мілітаризація). Методологічну базу склали системний підхід, методи аналізу і синтезу, метод кабінетного аналізу документів. Автор доводить, що формування мілітарного складника у політичній культурі українського суспільства є об'єктивним процесом, пов'язаним з присутністю війни як чинника, що впливає на життя суспільства впродовж всієї української історії. Мілітарна політична культура розглядається як різновид політичної культури, що представляє собою сукупність ідей, уявлень, норм, цінностей, правил поведінки, які пов'язані з військовою сферою та осмисленням війни як формою політичного процесу. Вона включає ставлення громадян до армії і військових, прийняття мілітаризму як необхідного державного курсу тощо. Наголошено, що в сучасній Україні мілітаризм і мілітаризація стали відповіддю на агресивні дії російської федерації. Проаналізовано результати опитувань, проведених Центром Разумкова у 2024 і 2025 роках, які підтверджують розуміння українцями важливості посилення мілітаризації та проведення комплексу важливих дій у цьому напрямі: зростання видатків на оборону, посилення національно-патріотичного виховання та ін. Разом з тим переважна більшість українців не схвалює встановлення влади військових у країні та не готове до введення загального військового обов'язку, що свідчить про амбівалентність мілітарної політичної свідомості. Мілітарна політична поведінка передусім проявляється у військовій службі та волонтерстві, спрямованому на допомогу військовим і цивільному населенню, постраждалому від війни. Наголошено, що в умовах сусідства з державою-агресором невідворотними є подальший розвиток мілітаризму як державної ідеології, мілітаризація державної політики України і, відповідно, посилення мілітарного складника у політичній культурі, що виступає запорукою національної стійкості українців. Україна має впроваджувати демократичну, розумну мілітаризацію, яка матиме оборонний характер.

Ключові слова: політична культура, мілітарна культура, мілітаризм, мілітаризація, російсько-українська війна, політична свідомість, політична поведінка, українське суспільство.

Вступ. Політична культура як динамічний компонент політичної системи суспільства втілює ставлення індивідів до політичної системи і політичних процесів, що відбуваються у державі, і водночас виступає важливим чинником подальших суспільно-політичних перетворень. Значних трансформацій політична культура набуває у кризові періоди буття народу, зокрема, війн: змінюються або набувають нового сенсу суспільно-політичні ідеали та цінності, відбувається переоцінка цінностей на індивідуальному рівні, виникають нові форми політичної поведінки, які є адекватною відповіддю суспільства у цілому та кожної людини зокрема на збройну агресію. Російсько-українська війна вплинула на життя кожного українця, зокрема, саме через категорію «війна» українці значною мірою почали переосмислювати політичні процеси і визначати свою поведінку.

Враховуючи те, що український народ у всі періоди своєї історії зі зброєю в руках боровся з поневолювачами, можна констатувати наявність у політичній культурі українського суспільства мілітарного («військового») компоненту, який виявляється у мілітаризації політичної свідомості та поведінки. Сама тема мілітарної політичної культури та пов'язаними з нею мілітаризму і мілітаризації є дещо контрверсійними, оскільки у суспільній свідомості вони часто викликають негативні конотації як такі, що пов'язані з війною. Разом з цим сучасні політичні реалії засвідчують потужний вплив війни на різні сфери суспільства, актуалізацію у порядку денного питань національної безпеки, оборони, стійкості; демонструють, що українці будують власні стратегії буття у період війни. Саме тому актуальним є дослідження політичних установок і поведінки українців через призму сучасних мілітарних процесів.

Питанням війни та її впливу на суспільні настрої, як і процесам мілітаризму і мілітаризації, приділялася значна увага в історії політичної думки. Ці теми вивчаються і вітчизняними науковцями. Зокрема, О. Батрименко і А. Борсук досліджують вплив мілітаризму на сучасну державну політику з огляду на зростання кількості збройно-політичних конфліктів у XX–XXI століттях, а П. Лисянський аналізує процеси мілітаризації суспільства у країнах пострадянського простору як чинника, що загрожує безпеці країн Європи. Протягом останнього десятиліття зростає кількість наукових праць, присвячених трансформації політичної культури українського суспільства у період російсько-української війни. Цю проблему досліджують О. Венгер, В. Загурська-Антонюк, В. Загурський, Г. Зеленько, Н. Кононенко, О. Постол, Ю. Тищенко та багато інших науковців. Окремо слід відзначити ґрунтовні праці В. Смолянюка, присвячені мілітарній культурі українського суспільства, яку дослідник визначає як необхідну умову повноцінного державотворення. Для теми нашого дослідження значний інтерес представляють праці психологів В. Зливкова і С. Лукомської, присвячені вивченню мілітарної ідентичності українців. Враховуючи те, що збройна агресія РФ проти України триває до сьогодні, актуальним для науковців є вивчення політичної свідомості й політичної поведінки українців в умовах війни. Однак праць, присвячених дослідженню питання, як українці осмислюють події через категорії «війна», «мілітаризація», обмаль, що й актуалізує проведення даного дослідження.

Мета та завдання. Мета статті полягає у характеристиці мілітарного складника у політичній культурі українців в умовах російсько-української війни, а саме політичної свідомості й політичної поведінки, які детермінуються категорією «війна» та супутніми процесами (мілітаризм, мілітаризація, ставлення до військових тощо). Завданнями дослідження є розкриття сутності мілітаризму і мілітаризації та характеристика політичної свідомості і політичної поведінки українців у період російсько-української війни.

Методи дослідження. Методологічну базу склали системний підхід, який дозволив розглянути політичну культуру як сукупність взаємопов'язаних елементів – політичної свідомості і поведінки, методи аналізу і синтезу, а також метод кабінетного аналізу документів – були опрацьовані результати соціологічних опитувань Центру Разумкова.

Результати. В. Смолянюк визначає мілітарну (воєнну) культуру як субкультуру загальносуспільної культури, яка являє собою сукупність елементів суспільної свідомості і духовного життя, що пов'язані з воєнно-політичними, воєнно-економічними, воєнно-соціальними процесами, які є визначальними для успішного функціонування й розви-

тку воєнної (оборонної) сфери. До таких елементів належать керівні принципи поведінки особистості і соціальної групи в процесі життєдіяльності в умовах війни; норми і стандарти, що забезпечують єдність і взаємодію суспільних та державних інститутів з оборонних питань; традиції збройного захисту суспільства тощо [9, с. 89].

Ми визначаємо мілітарну політичну культуру як різновид політичної культури, що представляє собою сукупність ідей, уявлень, норм, цінностей, правил поведінки, які пов'язані з військовою сферою та осмисленням війни як форми політичного процесу. Вона включає ставлення громадян до армії і військових, до війни, оцінку шляхів досягнення миру. У політичній свідомості це також: знання подій військової історії – як минулої, так і сучасної; наявність знань про видатних постатей національно-визвольних змагань; повага до українських воїнів; прийняття мілітаризму як необхідного державного курсу, тобто розуміння необхідності підвищення військового збору, посилення військово-патріотичного виховання і т.п.

Спираючись на типологію політичної культури, можна вести мову про загальнонаціональну мілітарну політичну культуру, яка сформована, наприклад, в Ізраїлі; груповий рівень – носіями мілітарної політичної культури за видом своєї діяльності є військові, та про індивідуальний рівень як сукупність суб'єктивних оціночних суджень, поглядів окремого індивіда стосовно війни та політична поведінка, яку він вибудовує відповідно до своїх уявлень. Суб'єктами мілітарної політичної культури є як військові, так і цивільні люди.

Мілітарний складник у політичній культурі безпосередньо пов'язаний з мілітаризмом і мілітаризацією і формується через їх вплив, тож розглянемо їх сутність. Мілітаризм – це політика, спрямована на вирішення внутрішніх і зовнішніх проблем військовими засобами, яка виявляється у політичній ідеології, економіці, зовнішній і внутрішній політиці. Як державна ідеологія він покликаний виправдати політику нарощування військової могутності держави і застосування військової сили при вирішенні міжнародних і внутрішніх конфліктів [7]. За визначенням А. Вагтса, мілітаризм – це «домінування військового над цивільним, надмірна перевага військових вимог, акцент на військових міркуваннях, ідеалах та шкалах цінностей у житті держав» [14, р. 12].

Безумовно, у сучасній Україні об'єктивно існує мілітаризм як явище у всіх його проявах. Як вважають В. Добіжа і О. Колесник, у період незалежності зростання проявів мілітаризму в усіх сферах суспільного життя виступило захисною реакцією суспільства на гібридну війну [2, с. 67]. Ступінь розвитку мілітаризму в Україні залежить від характеру зовнішніх і внутрішніх викликів, що постають перед країною. З початком російсько-української

війни у 2014 році Україна закономірно збільшила видатки на оборону, а воєнна тематика не сходить з порядку денного. З початком повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році і запровадження воєнного стану в Україні, який формує умови життя українців, мілітаризм проявляється також і як політичний світогляд та відповідний спосіб життя.

Дж. Скофілд (J. Schofield) вважає, що теорія мілітаризації бере свій початок у концепції мілітаризму, яка була пов'язана з прославлянням військових та війни як цінності, а також з тим, як це було представлено естетично та соціально у цьому суспільстві [13]. Натомість в Україні мілітаризація стала відповіддю на агресивні дії Росії. У засобах масової інформації проблеми мілітаризації Криму Росією, мілітаризації дітей на тимчасово окупованих територіях, мілітаризації молоді у самій Росії не сходять з порядку денного, відтак поняття «мілітаризація» може викликати негативне сприйняття з боку громадськості. Фактично ж мілітаризація є складним процесом, що охоплює багато сфер суспільного життя: це і посилення обороноздатності країни через нарощування військової потужності та збільшення військового контингенту, це й переведення економіки на військові рейки, і зростання інформаційного впливу на суспільство з метою посилення готовності громадян до захисту Вітчизни, і організація відповідної військової підготовки. Вона може мати різний характер залежно від низки чинників: типу політичного режиму, у якому вона впроваджується (авторитаризм чи демократія), цілей державної політики (агресія або стримування ворога). Не менш важливими є умови її проведення: у мирний час мілітаризація найчастіше є частковою, у воєнний час – тотальною [12].

В умовах війни з Росією мілітаризація в Україні відбувається у багатьох сферах, зокрема, зростають видатки на безпеку і оборону. Стокгольмський інститут досліджень проблем миру (SIPRI) визначив, що сучасні військові витрати України становлять 64,7 мільярда доларів (відбулося зростання на 2,9% порівняно з 2023 роком), а це 34% ВВП, що робить нашу країну наймілітаризованішою економікою у світі. На другому місці за цим показником – Ізраїль з 8,8% [4].

Процеси мілітаризму і мілітаризації закономірно впливають на політичну культуру українців, а саме на політичну свідомість і політичну поведінку. Хоча у період війни політична культура безумовно піддається значним трансформаціям, ми акцентуємо увагу саме на поглядах та діях, пов'язаних з війною як формою політичного процесу.

Як зауважує В. Смолянчук, впродовж 1991–2014 рр. цілеспрямованого і керованого державою процесу формування мілітарної культури серед різних верств населення України практично не відбувалося [9, с. 89]. Дійсно, мілітарна риторика

актуалізувалася переважно під час виборів, коли політики давали обіцянки збільшити видатки на армію і соціальне забезпечення військовослужбовців та модернізувати армію. Саме тому з початком російського вторгнення значне мілітарне навантаження у 2014 р. взяло на себе громадянське суспільство, що проявилось в утворенні тактичних бойових одиниць, підрозділів самооборони, волонтерського руху, інформаційних органів, структур обміну полоненими та ін.; у «народній дипломатії» за участю української діаспори на вулицях міст різних континентів [9, с. 94]. На думку В. Смолянчука, відбулася стрімка реставрація мілітарної культури українського громадянського суспільства, починаючи з 2014 р., з чим цілком погоджуємося і вважаємо, що українська мілітарна політична культура має давню історію, адже у період національно-визвольних змагань неминуче відбувається підйом патріотичних почуттів і зростає готовність до захисту держави. Варто згадати періоди козацької історії або національно-визвольні змагання початку ХХ століття. Розуміння того, що найчастіше утворити власну державу і захистити її від ворогів можна тільки зі зброєю в руках, закріплене у колективній пам'яті українського народу і актуалізується у випадку нових зовнішніх загроз. Та, власне, й український фольклор засвідчує мілітарну свідомість українців: відоме прислів'я «моя хата скраю» має продовження – «першим ворога зустрічаю».

Для аналізу впливу мілітаризму і мілітаризації на політичну свідомість українців звернемося до результатів загальнонаціонального опитування «Чи потрібна мілітаризація українського суспільства: ставлення громадян», проведеного Центром Разумкова у березні 2024 року. На питання «Яким чином ви ставитеся до можливості зміни на довгостроковий період пріоритетів державного бюджету на користь посилення сектору безпеки і оборони (Збройних Сил, інших силових відомств, оборонної промисловості)?» позитивно відповіли більш як 67% опитаних, натомість негативну відповідь дали 7%, про нейтральне ставлення заявило понад 16%. На питання щодо доцільності військово-патріотичного виховання в дошкільних закладах і закладах освіти 73% опитаних відповіли, що вважають такі заходи доцільними, 16% – недоцільними [12]. У цілому результати опитування підтверджують розуміння українцями важливості посилення мілітаризації та проведення відповідного комплексу важливих дій.

Важливі висновки про мілітарний складник у політичній свідомості українців дають результати опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Київським Безпековим Форумом у період з 24 квітня по 4 травня 2025 року ««Червоні лінії України»: громадська думка і національні переконання» (квітень–травень 2025 р.). На

питання «Як Ви поставилися би до громадянських кампаній, спрямованих на надання допомоги чи підтримки кожній з таких груп людей...?» найвищу оцінку за 10-бальною шкалою отримала позиція «військовослужбовці Збройних Сил України» – 9,3. Повністю довіряють ЗСУ 68,4% опитаних. На прохання оцінити найкращі для України типи політичних систем серед інших була запропонована позиція «Правлять військові або військовий режим», яка була оцінена як «дуже хороша» 9,8% опитаних (проте це найнижча позитивна оцінка у порівнянні з іншими позиціями) та як «дуже погана» 17,2% (знову-таки, це найвища негативна оцінка). 12,9% опитаних схилиються до думки, що за певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократичний, тоді як демократію підтримують 61,2%. Українці позитивно ставляться до того, що Україна зможе перемогти росію, якщо вибудує власний оборонно-промисловий комплекс і наведе лад з мобілізації – з цим згодні 73,4%, не згодні 10,6%. На зменшення чисельності Збройних Сил України, якби це було умовою підписання угоди з Росією про мир, погоджуються 8,3%, не погоджуються 81% [11]. Це опитування показує досить високий рівень довіри до військових і ЗСУ, що можна пояснити впливом війни, але при цьому бачимо небажання мати військовий режим у країні.

Дослідження психологів В. Зликова і С. Лукомської стосуються соціальної та особистісної мілітарної ідентичності. Вони вважають, що впровадження мілітарних цінностей і домінування мілітарних наративів у житті цивільних можуть серед іншого сприяти подальшому закріпленню мілітарної ідентичності в самооцінці, а це погіршує ефективність функціонування у мирний час, але сприяє соціальній адаптації в часи війни та повного відновлення [3, с. 30]. Таким чином автори наголошують на актуальності мілітарної ідентичності саме в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

У площині політичної поведінки мілітарний складник проявляється у готовності захищати свою країну зі зброєю в руках, волонтерській роботі тощо. На сьогодні чисельність Збройних Сил України складає близько 880 тисяч осіб. Потужним є волонтерський рух, який набуває різних форм. У період повномасштабної війни в Україні сформувалася специфічна «культура донатів» [1]. Чимало людей вважають доцільним працювати саме в Україні, тому що таким чином вони платять податки в бюджет країни і підтримують її економіку. Суспільно-корисною у контексті формування патріотичного молодого покоління є робота працівників сфери освіти і культури та журналістів, які беруть участь у національно-патріотичному вихованні й у популяризації військової справи.

Безумовно, мілітаризація українського суспільства є вимушеною, оскільки виникла в умовах

існування тривалого антагоністичного конфлікту з росією, який у 2014 році продовжився у російсько-українській війні. Оскільки це конфлікт «з нульовою сумою», вважаємо, у подальшому мілітаризація державної політики і відповідна мілітаризація суспільства лише посилюватимуться. А згідно з відомим висловом «*Si vis pacem, para bellum*» («Хочеш миру – готуйся до війни»), це є навіть життєвою потребою українців – засобом захисту державного суверенітету і самозбереження себе як нації. Вважаємо, що мілітаризація має бути спрямована на стримування агресора і мати тотальний характер, тобто передбачати долучення усього суспільства до захисту країни (мається на увазі і військова служба, і волонтерська робота, і підтримка економіки України). Соціологічне опитування «Червоні лінії України»: громадська думка і національні переконання» (квітень–травень 2025 р.), показало, що питання «Чи підтримуєте ви введення в Україні загального військового обов'язку за прикладом Ізраїлю, де призову підлягають всі громадяни країни – і чоловіки, і жінки?» дало такі відповіді – так, 25,8%, ні – 54%, важко відповісти – 20,2 [11]. Отже, поки що суспільство не готове до введення загального військового обов'язку.

На нашу думку, в умовах сусідства з державою-агресором мілітаризм і мілітаризація є неодмінними для України, як і формування мілітарної політичної культури, що має стати запорукою її стійкості. За словами О. Рудакевича, політична культура має бути «кодом», «матрицею» та «інформаційним забезпеченням» функціонування і розвитку політичної сфери суспільства, характеризуватися стійкістю і гнучкістю, бути здатною пристосовуватися до нових умов задля забезпечення ефективності національної політичної системи [8]. Він пише про імперативи як принципи і проекти політико-культурної інженерії, як джерело і постійно діючий елемент механізму функціонування національної політичної культури та індикатор відповідності функцій потребам і статусу спільноти. На нашу думку, таким імперативом має стати уявлення про постійну зовнішню загрозу і готовність до захисту країни.

Тобто Україна має впроваджувати демократичну, розумну мілітаризацію, яка матиме оборонний характер. Власне, маємо ряд публікацій у вітчизняних ЗМІ, де йдеться про розумну або ж людиноцентричну мілітаризацію чи про оборонне мислення. Як вона має відбуватися? Велика роль у посиленні готовності суспільства до спротиву належить державі: популяризація військової служби, боротьба з корупцією у сфері військових закупівель, налагодження мобілізації. Держава повинна проводити політику історичної пам'яті. На думку дипломата, заступника командира роти Добровольчого формування Бориспільської міської територіальної громади В. Трюхана, Україна на багато

десятиліть наперед повинна мати два пріоритети: 1) патріотичне виховання населення, починаючи з дитячого садочку, і проходження через ту чи іншу форму військової та/або альтернативної служби переважної більшості громадян; 2) першочерговим завданням уряду має бути запуск власних виробництв зброї і боєприпасів для подолання критичної залежності України у цьому питанні від західних партнерів [5].

Ю. Тичківська пропонує посилити залученість кожного в оборону України та запроваджувати: відкрити комунікацію влади з населенням, з міжнародними партнерами; підтримку ветеранів і створення для них можливостей; розбудову дієвих та сталих інституцій (залучення ефективних спеціалістів на державну службу і підвищення ефективності громад тощо); підтримку освіти та молоді (інвестиції в освіту, культура безперервного навчання та ін.) [10]. Зауважимо, що ця модель «людиноцентричної» мілітаризації не акцентує увагу на військовій підготовці населення, мова скоріш йде про консолідацію суспільства і мобілізацію всіх його ресурсів.

Для цього, переконані, необхідно посилювати військово-патріотичне виховання. Слушно зауважує Т. Олійник, що «від дитинства маємо виховувати покоління на прикладах героїв, навчати військових навичок, плекати національні мілітарні традиції. Але єдиний шлях до цього – плекання мілітарної сили та культу українського воїна. Сьогодні наше головне завдання – зробити мілітаризм частиною української ідентичності. Це означає змінювати ставлення суспільства до війська, виховувати повагу до вояків, сприяти популяризації військової справи» [6].

В. Смолянук зазначає, що оновлення мілітарної культури у незалежній Україні потребує часу, а для цього потрібні синхронні зусилля науковців, політиків, митців, мас-медійників, широкої зацікавленої громади з метою розробки нової національної героїки [9, с. 96]. Погоджуємося, що мілітарна політична культура має бути консенсусною, а її цінності – зрозумілими для громадськості.

Висновки. Отже, формування мілітарного складника у політичній культурі українців є об'єктивним процесом, пов'язаним з присутністю війни як чинника, що впливає на життя суспільства, і зумовленим самою історією українського народу, яка пов'язана з відстоюванням державності. На даний час мілітарна політична свідомість українців є амбівалентною, коливається від позитивного ставлення до військовослужбовців і Збройних Сил України у цілому до небажання запровадження обов'язкової служби чи встановлення влади військових у майбутньому. А нинішнє сусідство з державою-агресором об'єктивно сприяє подальшому розвитку мілітаризму як державної ідеології та мілітаризації державної політики України і, відповідно,

посиленню мілітарного складника у політичній культурі українського суспільства. Цей процес є об'єктивним і невідворотним, адже у сучасних умовах формування мілітарної політичної культури виступає запорукою національної стійкості українців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горло Н. В. Культура донатів як складова частина політичної культури українського суспільства у період повномасштабної російсько-української війни. *Літопис Волині*. 2024. Чис. 30. С. 171–175. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2024.30.2>
2. Добіжа В. В., Колесник О. В. Особливості формування мілітарної культури в українському суспільстві. *Держава і право. Серія Політичні науки*. 2018. Вип. 80. С. 66–76.
3. Зливков В. Л., Лукомська С. О. Соціальна та особистісна мілітарна ідентичність українців в умовах війни. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. 2023. № 3. С. 28–34. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2023-3-4>
4. Литонинский В. Гроші на війну. Скільки витрачає Україна. *Кореспондент.net*. 29.04.2025. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4777109-hroshi-na-viinu-skilky-vytrachaie-ukraina>
5. Лискович М. «Розумна мілітаризація» України: як стримувати ворога після Перемоги. *Укрінформ*. 29.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricato/3603478-rozumna-militarizacia-ukraina-mae-svij-dosvid-organizacii-oboroni-ale-pisla-peremogi-gotova-skoristatisa-j-cuzim.html>
6. Олійник Т. Мілітаризм як основа буття. *Militarism as the basis of existence. Організація українських націоналістів*. 10.12.2024. URL: <http://kmoun.info/2024/12/10/militarizm-yak-osnova-buttja/>
7. Перепелиця Г. М. Мілітаризм. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. URL: <https://esu.com.ua/article-67622>
8. Рудакевич О. Функції національної політичної культури: теоретико-методологічний аспект. *Сучасна українська політика* : зб. наук. праць. 2011. № 22. С. 117–126.
9. Смолянук В. Ф. Мілітарна культура українського суспільства: історія і сучасність. *Історико-політичні студії*. 2015. №2. С. 88–97.
10. Тичківська Ю. Людиноцентрична мілітаризація: як Україні вистояти і прорватися. *Human-centric militarization: how Ukraine can survive and break through. Українська правда*. 17.03.2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/03/17/7446838/>
11. ««Червоні лінії України»: громадська думка і національні переконання» (квітень-травень 2025 р.). *Разумков Центр*. URL: <https://razumkov.org.ua/napiamky/sotsiologichni-doslidzhennia/chervoni-linii-ukrainy-gromadska-dumka-i-natsionalni-perekonannia-kviten-traven-2025r>

12. Чи потрібна мілітаризація українського суспільства: ставлення громадян (березень 2024 р.). *Разумков Центр*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/chy-potribna-militaryzatsiia-ukrainskogo-suspilstva-stavlennia-gromadian-berezen-2024r>

13. Schofield J. Introduction: Contending Views-Militarism, Militarization and War. In: *Militarization and War. Initiatives in Strategic Studies: Issues and Policies*. Palgrave Macmillan, New York. 2007. P. 1–9. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-137-07719-6_1

14. Vagts A. A History of Militarism: Romance and Realities of a Profession. New York : W.W. Norton & Company, Inc. 1937. 510 p.

REFERENCES:

1. Horlo, N.V. (2024). Kultura donativ yak skladova chastyna politychnoi kultury ukrainskoho suspilstva u period povnomasshtabnoi rosiisko-ukrainskoi viiny [Donation culture as a component of the political culture of Ukrainian society during the full-scale Russian-Ukrainian war]. *Litopys Volyni*, no. 30, pp. 171–175. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2024.30.2> [in Ukrainian].

2. Dobizha, V.V., & Kolesnyk, O.V. (2018). Osoblyvosti formuvannia militarnoi kultury v ukrainskomu suspilstvi [Features of the formation of military culture in Ukrainian society]. *Derzhava i pravo. Seriya Politychni nauky*, vol. 80, pp. 66–76 [in Ukrainian].

3. Zlyvkov, V.L., & Lukomska, S.O. (2023). Sotsialna ta osobystisna militarna identychnist ukraintziv v umovakh viiny [Ukrainians social and personal military identity during war]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriya Psykholohichni nauky*, no. 3, pp. 28–34. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2023-3-4> [in Ukrainian].

4. Lytonynskyi, V. (April 29, 2025). Hroshi na viinu. Skilky vytrachaie Ukraina [Money for war. How much does Ukraine spend?]. *Korespondent.net*. URL: <https://ua.korespondent.net/world/4777109-hroshi-na-viinu-skilky-vytrachaie-ukraina> [in Ukrainian].

5. Liskovych, M. (October 29, 2022). «Rozumna militaryzatsiia» Ukrainy: yak strymuvaty voroha pislia Peremohy. «Smart militarization» of Ukraine: how to deter the enemy after the Victory Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3603478-rozumna-militarizacia-ukraina-mae-svij-dosvid-organizacii-oboroni-ale-pisla-peremogi-gotova-skoristatisa-j-cuzim.html> [in Ukrainian].

6. Oliinyk, T. (December 10, 2024). Militaryzm yak osnova buttia. Militarism as the basis of existence. Orhanizatsiia ukrainskykh natsionalistiv. URL: <http://kmoun.info/2024/12/10/militarizm-yak-osnova-buttia/> [in Ukrainian].

7. Perepelytsia, H.M. (2019). Militaryzm [Militarism]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy / redkol. : I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskyi, M.H. Zhelezniak [ta in.] ; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy/*. URL: <https://esu.com.ua/article-67622> [in Ukrainian].

8. Rudakevych, O. (2011). Funktsii natsionalnoi politychnoi kultury: teoretyko-metodolohichni aspekt. Functions of national political culture: theoretical and methodological aspect. *Suchasna ukrainska polityka : zb. nauk. Prats*, no. 22, pp. 117–126 [in Ukrainian].

9. Smolianiuk, V.F. (2015). Militar na kultura ukrainskoho suspilstva: istoriia i suchasnist [Military culture of ukrainian society: history and contemporaneity]. *Istoriiko-politychni studii*, no 2, pp. 88–97 [in Ukrainian].

10. Tychkivska, Yu. (March 17, 2024). Liudynotsentrychna militaryzatsiia: yak Ukraini vystoiaty i prorvatysia. Human-centric militarization: how Ukraine can survive and break through. *Ukrainska pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/03/17/7446838/> [in Ukrainian].

11. ««Chervoni linii Ukrainy»: hromadska dumka i natsionalni perekonannia» (kviten-traven 2025 r.). ««Ukraines red lines»: public opinion and national convictions» (April-May, 2025). *Razumkov Tsentr*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/chervoni-linii-ukrainy-gromadska-dumka-i-natsionalni-perekonannia-kviten-traven-2025r> [in Ukrainian].

12. Chy potribna militaryzatsiia ukrainskoho suspilstva: stavlennia hromadian (berezen 2024 r.) [Is militarization of Ukrainian society necessary: citizens attitudes] (March 2024). *Razumkov Tsentr*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/chy-potribna-militaryzatsiia-ukrainskogo-suspilstva-stavlennia-gromadian-berezen-2024r> [in Ukrainian].

13. Schofield, J. (2007). Introduction: Contending Views-Militarism, Militarization and War. In: *Militarization and War. Initiatives in Strategic Studies: Issues and Policies*. Palgrave Macmillan, New York, pp. 1–9. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-137-07719-6_1 [in English].

14. Vagts, A.A. (1937). History of Militarism: Romance and Realities of a Profession. New York: W.W. Norton & Company, Inc. 510 p. [in English].

The military component in the political culture of Ukrainian society during the Russian-Ukrainian war

Horlo Natalia Vitaliivna

Doctor of Political Science, Professor,
Professor at the Department of Political
Science
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia,
Ukraine
ORCID: 0000-0003-0872-9333

During the Russian-Ukrainian war, the political culture of Ukrainian society is undergoing a transformation, with a strengthening of its military component. It is through the lens of war that Ukrainians have begun to reassess political processes and define their behavioral models. The aim of this article is to explore the military component in the political culture of Ukrainians, namely by analyzing political consciousness and political behavior determined by the category of «war» and its accompanying phenomena (militarism, militarization). The methodological foundation is based on a systems approach, methods of analysis and synthesis, and desk research of relevant documents. The author argues that the formation of a military component in the political culture of Ukrainian society is an objective process, connected with the persistent presence of war as a factor that has influenced social life throughout Ukrainian history. Military political culture is considered a type of political culture characterized by a set of ideas, beliefs, norms, values, and behavioral rules related to the military sphere and the perception of war as a form of political process. It includes citizens' attitudes toward the army and military personnel, the acceptance of militarism as a necessary state policy, and more. It is emphasized that in modern Ukraine, militarism and militarization have become a response to the aggressive actions of the Russian Federation. The article analyzes the results of surveys conducted by the Razumkov Centre in 2024 and 2025, which confirm that Ukrainians recognize the importance of enhancing militarization and implementing a set of essential measures in this direction: increasing defense spending, strengthening national and patriotic education, among others. At the same time, the vast majority of Ukrainians do not support the establishment of military rule in the country and are not ready to accept universal military conscription, indicating the ambivalence of military political consciousness. Military political behavior is primarily manifested in military service and volunteering aimed at supporting the military and civilians affected by the war. It is emphasized that in the context of neighboring an aggressor state, the further development of militarism as a state ideology, the militarization of Ukraine's state policy, and the corresponding strengthening of the military component in political culture are inevitable. These processes serve as a foundation for national resilience. Ukraine must implement a democratic and rational militarization policy, which should be defensive in nature.

Key words: political culture, military culture, militarism, militarization, Russian-Ukrainian war, political consciousness, political behavior, Ukrainian society.